

Journal of Children's

LITERATURE & LANGUAGE
EDUCATION

Zahid Khalil's Children's Dramas

İlhama AGAZADE*

Abstract. Children's dramaturgy is a very important field both artistically and pedagogically. In order to analyze the features and importance of children's dramaturgy, the works of the famous Azerbaijani writer Zahid Khalil were used. Zahid Khalil, who has made a name for himself in poetry and prose, has been working in the field of dramaturgy since the 1980s. The author's children's and youth plays "Father's home", "Jug", "Sun's Grandchildren", "Lamp", "Box of Mind", "The Bell of Victory", "Bazaar in the Land of Liars", "Togrul and Dogrul", "Lazy Grandchildren", "The Boy in the Closet" and the verse play "Allam-Kallam" constitute the subject of the research. These works support the emotional and social evolution of children and have a significant impact on the development of thinking and imagination. The language used in Zahid Khalil's plays is remarkable for its simplicity and clarity. This helps children and young people to better understand events, improve their communication skills and increase their self-confidence. These characteristics reveal that Zahid Khalil is an artist who can write skillfully in all genres and reflects his natural talent.

Keywords: Child, dramaturgy, symbol, education, modern.

How to cite: Agazade, İ. (2025). Zahid Khalil'in çocuk dramları. *Journal of Children's Literature and Language Education*, 8 (2), 222-241.

* Azerbaijan National Academy of Sciences, Nizami Ganjavi Institute of Literature, Bakü, Azerbaijan; iahmadova@inbox.ru

Zahid Khalil'in Çocuk Dramları

İlhama AGAZADE*

Öz. Çocuk dramaturjisi, hem sanatsal hem de pedagojik bakımdan taşıdığı önemle dikkat çeken bir çalışma alanıdır. Çocuk dramaturjisinin özelliklerini ve önemini incelemek için Azerbaycan edebiyatının ünlü yazarı Zahid KHALİL'in eserlerine başvurulmuştur. Şiir ve nesirde adını duyuran Zahid Khalil, 1980'lerden bu yana dramaturji alanında da çalışmalar yapmaktadır. Yazarın çocuk ve gençlik oyunları arasında yer alan "Baba Ocağı", "Küp", "Güneşin Torunları", "Lambacıq", "Akıl Kutusu", "Zafer Zili", "Yalancılar Ülkesinde Çarşı", "Togrul ve Doğrul", "Tembel Torunlar", "Dolaptaki Çocuk" ve manzum oyunu "Allam-Kallam" araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu eserler, çocukların duygusal ve sosyal evrimini desteklerken, düşünme ve hayal gücünü geliştirme açısından da önemli bir etkiye sahiptir. Zahid Khalil'in tiyatro oyunlarında kullanılan dil, sadeliği ve anlaşılır oluşuyla dikkat çeker. Bu, çocukların ve gençlerin olayları daha iyi anlamalarına, iletişim becerilerini geliştirmelerine ve özgüvenlerini artırmalarına yardımcı olur. Bu özellikler, Zahid Khalil'in her türde ustalıkla yazabilen ve doğuştan gelen yeteneğini yansıtan bir sanatçı olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Çocuk, dramaturji, sembol, eğitim, modern.

* * Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Nizami Gencevi Onuruna Edebiyat Enstitüsü, Bakü, Azerbaycan;
iahmadova@inbox.ru

1. Giriş

Çocuk dramaturjisi, hem sanatsal hem de pedagojik bakımdan taşıdığı önemle dikkat çeken bir çalışma alanıdır. Azerbaycan'da 20. yüzyılın başlarında gelişmeye başlayan bu alan, günümüzde de önemini korumaktadır. Çocuk dramaturjisinin gelişimi, ülkenin genel kültürel ve edebi gelişimiyle yakından ilişkilidir. Bu türde yazılan eserlerin, çocukların ruhsal gelişiminde, ahlaki değerlerinin oluşmasında ve kültüre bağlılık duygularının güçlenmesinde büyük bir etkisi vardır. Çocuk dramaturjisi, hem klasik hem de modern gelenekler temelinde gelişimini sürdürmektedir.

1.1. Araştırmanın amacı ve önemi

Bu çalışmanın temel amacı, Azerbaycan çocuk edebiyatının önemli temsilcilerinden Zahid Khalil'in çocuk ve gençlik oyunlarını sanatsal ve pedagojik açılarından incelemektir. Araştırma, yazarın eserleri aracılığıyla çocuk dramaturjisinin eğitici, kültürel, estetik ve toplumsal yönlerinin nasıl işlendiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Aynı zamanda Zahid Khalil'in eserlerinde öne çıkan dil ve anlatım özelliklerinin, sembolizm ve psikolojik derinlik gibi dramatik yapı unsurlarının, çocukların gelişim süreciyle nasıl ilişkilendirildiği de analiz edilmektedir.

Bu bağlamda çalışma, hem edebiyat araştırmaları hem de çocuk gelişimi ve pedagojisi alanları için önemli katkılar sunmayı amaçlamaktadır. Özellikle çocuk edebiyatı ve tiyatrosu alanında yazınsal üretim ile eğitsel amaçların kesişim noktasında duran bu araştırma, Zahid Khalil'in eserlerinin çok katmanlı yapısını çözümlenmeyi hedeflemektedir.

2. Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak metin analizi ve içerik çözümlemesi teknikleri kullanılmıştır. Zahid Khalil'in çocuklar ve gençlere yönelik yazdığı on bir drama eseri, biçimsel ve tematik açılarından sistematik olarak incelenmiştir. Çözümleme sürecinde özellikle aşağıdaki unsurlar dikkate alınmıştır:

- Tematik yapı (ahlaki değerler, aile bağları, toplumsal sorumluluklar)
- Karakter gelişimi ve çocuk psikolojisiyle uyum
- Dil ve anlatım özellikleri (basit, anlaşılır ve hayal gücünü besleyen yapı)
- Sembolizm, alegori ve metaforların kullanımı
- Toplumsal eleştiri ve dramatik yapı

Araştırmada, Zahid Khalil'in eserlerinde yer alan pedagojik ve sanatsal öğelerin bir arada nasıl kullanıldığı derinlemesine irdelenmiş; çocuklara yönelik tiyatro eserlerinde estetik ile eğitimin nasıl bütünleştiği üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur.

2.1. Kapsam

Araştırmanın kapsamını, Zahid Khalil'in yalnızca çocuklara ve gençlere yönelik yazdığı drama eserleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda incelenen eserler şunlardır: "Baba Ocağı", "Küp", "Güneşin Torunları", "Lamba", "Akıl Kutusu", "Zafer Zil'i", "Yalancılar Ülkesinde Çarşı", "Togrul ve Doğrul", "Tembel Torunlar", "Dolaptaki Çocuk" ve manzum oyunu "Allam-Kallam".

İncelenen metinler, yazarın "Seçilmiş Eserleri" adlı serisinin V, VI ve VII. ciltlerinde yayımlanan tiyatro oyunları ile 2021 yılında yayımlanan "Demir Yumruk Destanı" adlı eserde yer alan çocuk oyunlarıdır. Araştırma, yalnızca çocuk ve gençlik oyunları ile sınırlandırılmış olup, yazarın yetişkinlere yönelik kaleme aldığı oyunlar bu incelemenin dışında tutulmuştur.

3. Bulgular

Azerbaycan edebiyatının ünlü yazarı Zahid Khalil, 1980'lerden bu yana dramaturji alanında da çalışmalar yapmaktadır. Yazar, özellikle dram eserlerinde özgün bir üslup ve yöntem kullanmıştır. Eserlerinde toplumsal ve bireysel sorunları derinlemesine işlerken, insan ruhunun çatışmalarını ve duygusal dünyasını ön plana çıkarmıştır. Khalil'in dram eserlerinde başvurulan yöntemler genellikle psikolojik derinlik, toplumsal eleştiri, sembolizm ve metaforlar, çatışma ve gerilim, dil ve üslup gibi unsurları içermektedir. Zahid Khalil'in dram eserlerinde kullanılan bu yöntemler, onun edebi kişiliğini ve toplumsal duyarlılığını yansıtarak, Azerbaycan edebiyatına önemli katkılarda bulunmasına olanak sağlamıştır. Eserlerinde, toplumsal değerlerin, bireysel özgürlüklerin ve insanın içsel çatışmalarının izini sürerken, dramatik yapıyı derinleştirerek etkileyici bir anlatım sunar.

Zahid Khalil, Azerbaycan edebiyatında yalnızca yetişkinler için yazdığı dram eserleriyle değil, aynı zamanda çocuk ve gençler için yazdığı eserlerle de tanınır. Çocuklar ve gençler için yazdığı dram eserlerinde kullandığı yöntemler, onların yaş düzeyine ve psikolojik gelişimlerine uygun olarak şekillenmiştir. Zahid Khalil'in çocuklar ve gençler için yazdığı dram eserlerinde, basit dil ve eğitici temalar ön planda olup, hayal gücüne dayalı öğelerle desteklenir. Karakter gelişimi, toplumsal sorunlar, aile bağları ve ahlaki değerler gibi unsurlar ise eserlerin merkezini oluşturur. Khalil, gençlerin sosyal, psikolojik ve duygusal gelişimlerini destekleyecek eserler sunarak, onları toplumsal sorumluluklar konusunda bilinçlendirir ve insana dair evrensel değerleri aktarır.

3.1. Zahid Khalil'in okul hayatını konu alan dramaları

3.1.1. Baba Ocağı

Zahid Khalil'in eserleri Azerbaycan çocuk edebiyatında önemli bir yer tutmakta ve uzun yıllardır çocukların kapsamlı gelişimi, eğitimi, ahlaki değerleri ve genel dünya görüşü üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Sanatçının "Seçilmiş Eserleri" serisinin V. cildi, onun gençlik için yazdığı oyunlardan oluşmaktadır. Zahid Khalil'in 1980'li yıllarda yazdığı "Baba Ocağı" adlı oyununda Sovyet dönemi atmosferi az da olsa hissedilmektedir.

Memmed Arif, “Dramaturjide Dil ve Diyalog” adlı makalesinde şöyle yazmıştır: “Azerbaycan dramaturjisinin her aşaması, o dönemdeki Azerbaycan toplumsal yaşamının tablosunu daha gerçekçi bir şekilde yansıtmaktadır. Dramaturji, gücünü yaşamdan alır” (Memmed, 1967, s. 239).

Sovyet döneminde çocukların sosyal ve ahlaki eğitimi konusunda çok sayıda eser vardı. 20. yüzyılın sonlarına doğru yazarlar, yalnızca toplumsal ve ahlaki sorunları değil, aynı zamanda ulusal kültürü, tarihi, halkın gelenek ve göreneklerini de yansıtan eserler yazmaya başladılar. Bu eserlerde çocuk karakterler ve onların aile ve toplumla ilişkileri çok önemli bir rol oynamıştır.

Zahid Khalil'in “Baba Ocağı” adlı dramı, gençliğin memleketine ve vatanına olan manevi bağlılığını vurgulamaktadır. Eser, insanın doğduğu yeri, çocukluk anılarını, aile değerlerini ve köklerini unutmaması gerektiği mesajını veriyor. İnsanın kimliğinin temelini oluşturan en önemli unsurlardan biri vatanına ve toprağına bağlılıktır ve eserin ismi de bu derin anlamı vurgular. Bu isim, aynı zamanda insanların köklerini unuttuklarında kimliklerini de kaybedeceklerini ifade eder.

Afet, oyunun olumlu imgelerinden biridir. Gençlik ve öğrencilik yıllarında hocasına gizli bir aşk besliyor. Afet'in azmi ve haklı mücadelesi oyunun temel dinamizmini oluşturur. O, ahlaki değerlerin korunması ve eğitimde şeffaflığın sağlanması için çalışıyor. Afet, oyun boyunca gerçeği aradığını birkaç kez vurgular:

“Gerçek! Ne kadar gurur verici geliyor kulağına. Bakın, ben kendim bir hakikatim. Şimdi soruyorum, hakikat hiç olabilir mi?” (Zahid, 2008b, s. 150).

Afet'in dile getirdiği düşünceler, hem karakterinin hem de oyunun altta yatan temasının daha derin bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlar. Bu cümleler, Afet'in adalet ve hakikat arayışını, ideallerini ve karşılaştığı zorlukları yansıtır. Afet'in sözlerinde tutku bulunduğu söylenebilir. Bu, onun duygularının güçlü ve etkili olduğunu gösterir. Zahid Khalil, Afet karakteri aracılığıyla hakikat, adalet ve insanın iç mücadelesi temalarını ustalıkla sunuyor. Afet'in yüreğinde, lisede kalma isteğinden ve öğretmenine olan sevgisinden çok daha güçlü bir duygu vardır: Annesinin vasiyeti! Annemin vasiyeti, evimizde ışıkların her zaman açık tutulmasıdır. Bu aydınlanma ancak Afet'in memleketine, babasının yuvasına dönmesiyle mümkün olacaktır. Ancak köyde Şakir gibi olumsuz karakterler, onun hayatını zorlaştırmaktadır. Şakir, Afet'i kendisiyle evlenmeye zorlamaya çalışır; bu da Afet'in daha da çok direnmesine yol açar. Afet, hem Cemal, Nefes ve Murtuzov gibi olumsuz karakterlerle hem de Şakir gibi cahil ve ahlaksız kişilerle mücadele etmektedir. “Baba Ocağı” adlı oyunda, iki cephenin (iyilik ve kötülük) mücadelesinde saf duygularla yaşayan gençleri ve servet, şan ve şöhret peşinde koşanları görüyoruz. Oyununun önemli bir özelliği, eğitici bir işlevi olmasıdır. Toplumdaki güncel sorunları, özellikle eğitim alanında öğretmenlerin verdiği yoğun mücadeleyi ve bu süreçte zorluk çıkaran kişilerin işlediği suçları konu alır. Yazar, burada uzun yıllar süren eğitim çalışmalarında edindiği deneyim ve gözlemlerden yararlanmış. Öğretmenin, öğrencileri ve müritleri üzerindeki etkisi ve onları hayatta doğru yola yönlendirmesi

vurgulanır. Afet ve diğerleri, Öğretmen Vugar'dan öğrendiklerini hayatlarındaki öğrencilere aktarıyorlar.

Azer: Vugar hocayı unutmak mümkün mü? O, güneş gibidir. Biz öğrenciler, bu güneşten kopan parçacıklarız. Her birimizin kalbinde, Vugar isminde bir öğretmen vardır. Bazen bana öyle geliyor ki, kalbinde Öğretmen Vugar olmayan hiçbir öğrenci adil olamaz (Zahid, 2008b, s. 151).

"Baba Ocağı" adlı oyundaki diyalog ve monologlar, Zahid Khalil'in toplumdaki ahlaki sorunları nasıl ön plana çıkardığını ve dramatik durumlar yaratma konusundaki yetkinliğini gözler önüne sermektedir:

"Şakir: 'Canım, sen kitap okumamışsın.' Sovyet hükümetinin merkeziyetçilik ilkesi olduğunu bilmiyor musunuz? Biz de bu prensibi izliyoruz" (Zahid, 2008b, s. 139).

Şakir'in bu açıklamasının bir alt metni vardır. Şakir, "merkeziyetçilik ilkesi"ni bahane ederek cehaletini ve okuma yazma bilmeyişini örtmeye çabalamaktadır. O, Sovyet sisteminin olumsuz yönlerine işaret etmekte ve olumsuz eylemlerini bu sisteme uydurmaya çalışmaktadır. Bu gönderme, toplumun bazı kesimlerinin eğitim ve kültüre karşı olumsuz tutumlarını eleştirmektedir.

"Afet: Şimdi karşımda sadece okuma yazma bilmeyen Şakir'i değil, halkı kurt gibi yiyip bitiren, eğitim ve kültür düşmanı Şakir Memmedoğlu'nu görüyorum" (Zahid, 2008b, s. 139).

Bu düşünce, Afet'in içsel mücadelesini ve adalet ile hakikat arayışındaki kararlılığını derinlemesine ortaya koymaktadır. Yazar, 'Baba Ocağı' adlı oyununda, aynı zamanda toplumdaki olumsuz güçlere karşı eleştirel bir duruş sergileyerek bu bağlamdaki toplumsal eleştirisini güçlendirmektedir. Zahid Khalil'in dramatik üslubu, oyunun ideolojik ve duygusal derinliğini pekiştirerek, okuyucusunda derin düşüncelere yol açmakta ve sorgulayıcı bir bakış açısı geliştirmektedir.

Karakterler ne kadar çeşitli ve farklıysa, eser de o kadar etkili ve inandırıcı olur. Bu, onların bireysel özelliklerinin, mizaçlarının, tabiatlarının ve seviyelerinin doğru ve eksiksiz bir şekilde ifade edilmesine bağlıdır. Her karakter konuştuğunda, okuyucu o karakteri daha iyi anlayabilir ve onunla daha güçlü bir duygusal bağ kurabilir. Cemal'ın, Pari Teyze'yle olan diyalogları, onların karakterlerini ve düşünce tarzlarını tam anlamıyla ortaya koyar. Pari Teyze, genç adamın durumunu anlamaya çalışır, ancak Cemal'in sadece kendi çıkarlarıyla ilgilendiğini fark eder. Oyunun başında Cemal, kolay yoldan mevki elde etmek için çeşitli hilelere başvuran bir genç olarak tasvir edilir. Asıl amacı, Latife'nin amcasının gölgesinde kalıp bu konumunu kullanarak ilim sahasında ilerlemektir. Ancak amcasının görevden alındığını duyan Cemal, hemen "aşkıdan" ve hedeflerinden vazgeçer. Bu sahneler, onun gerçek karakterinin ortaya çıkışını ve insani değerlerden ne kadar uzaklaştığını vurgulamaktadır.

“Cemal: Küller başına, Cemal! İnsanın kendi başına yaptığını başkası yapamaz. Şimdi her taraftan hırpalanmış bir ada gibiyim. Dalgalar dört bir yanıma çarpıyor ve geri dönüyor” (Zahid, 2008b, s. 159).

“Baba Ocağı”nda tüm karakterlerin konuşmalarında deyimler ve atasözleri sıkça yer alır. Pari Teyze ise renkli diliyle diğerlerinden ayrılır:

“Dağ uçtu, toz oldu. Gölgede yaşayan gölgesiz olur” (Zahid, 2008b, s. 145).

Yazar, karakterleri doğru bir şekilde tanımlayarak, onların bireysel özelliklerini ve doğalarını ortaya koyar. Zahid Khalil'in tiyatro oyunlarında kullanılan dil, sadeliği ve anlaşılır oluşuyla dikkat çeker. Bu, çocukların ve gençlerin olayları daha iyi anlamalarına, iletişim becerilerini geliştirmelerine ve özgüvenlerini artırmalarına yardımcı olur.

Zahid Khalil, "Çocuk Dramaturjisinin Kökenleri ve İlk Örnekleri" adlı makalesinde yazmaktadır:

“Tema, fikir ve olay örgüsü arayışında önemli bir başarı elde eden çocuk dramaturjisi, 20. yüzyılın başlarında en mükemmel biçimine kavuşmuştur. Bu edebiyatın olgunlaşma dönemi kısa olsa da sonraki yıllar için bir edebiyat okulu işlevi görmüştür” (Zahid, 2008a, s. 199).

Sanatçının kendi dramatik eserleri, bu edebiyat okulunun bir devamı olarak değerlendirilebilir.

3.2. Zahid Khalil'in eserlerindeki sembolik imgeler

3.2.1. Küp

Modern çocuk dramalarında fantastik ve gerçekçi öğelerin bir arada kullanılması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu yaklaşım, çocukların hem fantastik dünyanın büyüleyici ve ilgi çekici yönlerini hem de günlük yaşamlarında karşılaştıkları gerçekleri görmelerini sağlar. Fantastik öğeler, hayal gücünü harekete geçirirken, gerçekçi unsurlar çocukların dünyayı daha iyi anlamalarına yardımcı olur ve geniş bir bakış açısı kazandırır. Zahid Khalil'in “Küp” adlı oyunu, bu tür bir yaklaşımı benimseyen örneklerden biridir. Oyunun başında, milli ve manevi değerleri çocuklara öğretmeyi amaçlayan ünlü karavelli metne dahil edilerek ilginç bir edebi araç olarak kullanılmıştır. Bu metin, çocuklara hem eğlenceli hem de öğretici bir deneyim sunar ve onların dünyaya dair daha geniş bir perspektife sahip olmalarını sağlar.

“Keçəl keçəl hazıya,

Keçəl mindi tazıya,

Sürdü hamamxanaya,

Hamamxana bağlıdı,

Keçəlin başı yağlıdı.

Keçəl keçəl noxudu keçəl

Arpa yeyər, buğda seçər.

Keçəl haran yaxşıdı
 Dağdan aran yaxşıdı
 Başın yetişmiş kələm
 Bə sənin haran yaxşıdı.
 Keçəl-keçəl Maniyə
 Mindi Qulyabaniyə
 Keçəl dedi ay başım

Qazanda qaynar aşım" (Zahid, 2008b, s. 170).

"Kel" hem komik hem de düşündürücü bir imge olduğundan, yazar ana fikre geçişte bu mizahi yaklaşımı kullanmıştır.

Oyun, masal kahramanları olan Karı Nene, Bala Nazar, Kel Adam, Kurban Dede, Çete Reisi ve Eşkiya Elhamd gibi karakterlerin yarattığı dramatik durumlar üzerinden, toplumun ve bireyin ahlaki değerlerini ve mantıksızlığa karşı mücadeleyi konu alır.

Oyun, masal kahramanları olan Karı Nene, Bala Nazar, Kel Adam, Kurban Dede, Çete Reisi ve Eşkiya Elhamd gibi karakterlerin yarattığı dramatik durumlar üzerinden, toplumun ve bireyin ahlaki değerlerini ve mantıksızlığa karşı mücadeleyi konu alır. Tüm bu unsurlar, eserin yapısını ilgi çekici ve dinamik kılarak ona özgün bir etki kazandırır. Oyunun en dikkat çekici yanlarından biri de yazarın olay örgüsünü değiştirerek yeni ve sıradışı hikâyeler yaratmasıdır.

"Küp" oyununun bir diğer önemli yönü, kraliyet ve hükümetlerin yetersizliğine, akıllı ve zeki insanların önemine vurgu yapmasıdır. Şah ve saray adamları, komşu ülkenin hükümdarının gönderdiği bilmeceleri çözemezler. Bu bilmeceler, kralın akılsızlığını ve toplumun yanlışlarını ortaya çıkarmaya yarar. Ancak oyunun kahramanları Kel Adam, Kurban Dede ve Bala Nazar, bu bilmecelerin cevabını bularak ülkeyi savaş tehlikesinden kurtarırlar.

Şakir Şah, oyunda bizzat görünmese de gönderdiği bilmeceler onun zeki ve bilge olduğunu göstermektedir. Bilmecelerin cevabını bulanları sarayına çağırır ve onlara büyük mevkiler vadedar. "Küp" adlı oyun, Zahid Khalil'in dramaturjisinin derinliğini ortaya koymasının yanı sıra toplumda ahlaki değerlerin önemini de gözler önüne seriyor. Olay örgüsündeki gerilim, okuyucuda düşündürücü bir etki bırakıyor. Gerçek yaşamla masal dünyasının bir araya gelmesi, folklor öğelerinin dramaturjide dönemin manevi ve ahlaki eğitimine hizmet edebildiğini göstermektedir.

3.2.2. Akıl Kutusu

Zahid Khalil, diğer eserlerinde de akıl ve bilgelik temasını işlemeye devam etmektedir. Bu konuda, "Akıl Kutusu" adlı oyun ilgi çekici ve öğretici mesajlarıyla dikkat çekmektedir. Oyun fıkra öğeleri açısından da oldukça zengindir. Oyunun başında Arif ve Orhan yabancı bir

ülkeye gelirler. Bu ülkede her şeyin fiyatı aynıdır: 1 manat. Arif bu durumu şöyle yorumlamaktadır:

“Yani bu ülkede hiçbir şeyin fiyatı adil değil. Bu yüzden buradan kaçmamız gerekiyor.” (Zahid, 2008c, s. 223).

Bu yorum, Arif'in durumu hızlı bir şekilde kavrayıp, anında tepki verebilme yeteneğini ortaya koymaktadır. Orhan'ın icat ettiği “Akıl Kutusu”, zekâyı ve düşünceyi sembolize ederek doğru kararlar almak için gereken bilgiyi temsil etmektedir. Bu icat, çocukları yenilikçi olmaya ve sorunlara farklı bakış açılarıyla yaklaşmaya teşvik eder. Yazar, böylece hayatın çeşitli durumlarında akıllıca ve düşünceli davranmanın önemini vurgulamaktadır. Tahira Mammad, “20. Yüzyıl Azerbaycan Dramaturjisinin Poetikası” adlı makalesinde sembolik imgeler hakkında şunları yazar:

“Bir yapıtta yer alan insan dışındaki diğer öznelerin, olayların ve süreçlerin imge olup olmadığı, öncelikle bunların yerine getirdiği sanatsal işlevle ilgilidir. Bir yazarın yarattığı herhangi bir nesne, doğa veya olay, insan imgesi kadar bağımsız bir işlev görüyorsa, o zaman sanatsal bir imgeye dönüşür” (Tahira, 1999, s. 93).

“Akıl Kutusu” aygıtı, eserdeki bu tür sembolik imgelerden biridir. Başlıktan son cümleye kadar sembolizm, temel sanatsal araç olarak öne çıkmaktadır.

Hem eğlendirici hem de eğitici olan çağdaş çocuk dramaları, çağın gereklerine uygun olarak yeni teknoloji ve inovasyonun giderek artan rolünü anlamaya yönelik ilgi uyandırmaktadır. “Akıl Kutusu”ndan duyulan ses, gelecekteki olaylarla ilgili tahminlerde bulunur. Mesela, şu şekilde bir uyarı yapar:

“Gelecek yıl Karabağ işgalden kurtulacak. Ermeniler bölgeden ayrılacak ve Azerbaycanlılar topraklarına yeniden sahip çıkacaklar” (Zahid, 2008c, s. 225).

Oyun, Azerbaycan topraklarının henüz Ermeni işgali altında olduğu bir dönemde, zaferden önce kaleme alınmıştır. Yazarın öngörüsü, hem tarihsel bir olayı haber vermekte hem de eserin güncel temasını vurgulamaktadır.

“Akıl Kutusu”nda başlıktan son cümleye kadar sembolizm, temel sanatsal araç olarak kullanılmıştır. Oyunun sonunda ilginç bir diyalog geçer:

Deveci: Güzel söyledin, oğlum. Biz dört kardeş olacağız: Ben, sen, o ve deve. Benim devem, senin aklın. Bu adamın büyük nasihatleri oldukça bizi kimse yenemez.

Orhan: Beşinci kardeşi unutma! O, bir akıl kutusu. O bizim en büyük kardeşimiz ve danışmanımızdır. Zekânın olduğu yerde zafer ve mutluluk vardır.

“Arif: Haklısın, oğlum. Ancak iyi bir insan, akıl kutusunu yönetebilmelidir. Bu kutuyu korumamız lazım. Akıl kutusu iyi bir insanın elinde olursa zafer ve mutluluk getirir. Ama eğer kötü insanların eline geçerse felakete yol açar. Bu nedenle, hikmet kutusunu muhafaza etmeli ve gelecekteki hayırsever insanlara devretmeliyiz. Dünya ancak akılla mutlu olabilir” (Zahid, 2008c, s. 226).

Bu fikirler, her karakterin kendi bakış açısını yansıtır. Oyun, bir yandan bireysel güç, birlik, beraberlik ve bilgelik kavramlarını öne çıkarırken, diğer yandan bilgi ve teknolojinin doğru kullanılmasının önemine vurgu yapar. Ayrıca, tartışmalar gösteriyor ki insanlar bilgi ve teknolojiyi iyi niyetle kullandığında, dünya daha mutlu ve başarılı bir yer haline gelebilir. "Akıl Kutusu" oyunu, zeki ve erdemli şahısların toplumun gelişimi ve mutluluğunda ne kadar önemli rolü olduğunu vurgulamaktadır.

Zahid Khalil, eserinde ahlaki değerlerin ve doğru kararlar almanın önemini etkili bir şekilde okuyucuya aktarıyor. Bu oyun, çocukların ahlaki gelişimine katkıda bulunurken aynı zamanda onları akıllıca düşünmeye ve bilinçli hareket etmeye teşvik ediyor.

Oyun yazarının fikir ve düşüncelerini aktarabilmesi, karakterlerini canlandırabilmesi için yalnızca sanatsal anlatım araçları yeterli değildir; çünkü dramaturjik eserler, ancak oyuncuların eşsiz performanslarıyla tiyatro sahnesinde hayat bulur. Ancak bazen bilinmeyen nedenlerden dolayı bu eserler sahneye ulaşamaz. Böylece genç izleyiciler, oyunları sahnede izleme fırsatını kaçırmır ve bu eserler yalnızca okunacak birer metin haline gelir (Askerli, 2012, s. 121).

3.2.3. Zafer Zili

Yazarın, çocuklar ve gençlerin ilgi alanlarına hitap eden oyunları henüz sahnelenmemiştir. Ancak son yıllarda, onun kaleme aldığı "Zafer Zili" (Zahid, 2021, s. 147) adlı eser, başarılı bir sahne performansı ile çocuklarda büyük bir ilgi ve sevinç uyandırmıştır.

Zahid Khalil'in "Zafer Zili" adlı oyunu, onun "Demir Yumruk" adlı epik şiirindeki fikirleri devam ettirmektedir. Ancak bu eserde, epik-felsefi öz yerini dramatik bir yapıya bırakmıştır. Yazarın amacı, dramatik çatışma ve karakterlerin iç dünyası aracılığıyla kendini göstermektedir. Dram sanatının gerekliliklerine uygun olarak, sanatsal ve psikolojik unsurlar birbiriyle iç içe geçmektedir.

Aynı adlı oyundan uyarlanan sahne prodüksiyonunun yapım yönetmenliğini Sanatçı Kurban Masimov, sahne tasarımını Ravana Yağubova, müziklerini ise Hamide Rustamova üstlenmektedir. 30 dakikalık, tek perdelik ve sözsüz olan bu performansta, büyük besteci Fikret Amirov'un farklı eserlerinden seçilen müzik parçaları uyumlu bir armoni oluşturuyor. Elbette her yönetmen, dramaturjik metinde belirli değişiklikler yapabilir. Bu bağlamda "Zafer Zili", özgün yapısıyla öne çıkıyor. Oyunda adı geçen Yaşlı Adam karakteri, hikâyenin başkahramanı olmayı başarıyor. Sahne uyarlamasında ise eserin ismi, dramatik yapıya daha güçlü bir şekilde yansıtılıyor. Özellikle bir noktayı vurgulamak istiyorum: Gösteri sırasında salonda büyük bir sessizlik hâkimdi. Üstelik ön sıralarda oturanlar küçük okul çocuklarıydı. Onların dikkatini çekmek ve bir mesaj iletmek, büyük bir sorumluluk gerektirir ve oldukça zordur. Ancak bu gösteriyi ilgiyle izleyen çocuklar, çoğunlukla sessiz kaldı ve salonda en ufak bir fısıltı bile duyulmadı. Çocukları hiçbir şeye zorlayamazsınız; onların ilgisini doğal olarak çekmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında, oyunun asıl başarısı da burada yatmaktadır. Yaşlı Adam, genelleştirilmiş bir imge olarak pandomim öğeleriyle duygu ve hislerini etkileyici bir

şekilde dile getirmiştir. Doğal ve içten bir şekilde yaratılan bu imgenin hem çocukları hem de yetişkinleri etkileyip ikna edebileceğini düşünüyorum. Yaşlı Adam karakterini, tiyatronun başrol oyuncusu Rahim Rahimov canlandırdı ve asıl yük onun omuzlarındaydı. Oyuncu, kuklanın sessiz hareketleriyle temayı ve ana fikri seyirciye aktarmaya çalıştı. Mono performansta, sahnede tek başına ve sessiz bir şekilde rol yapmak, oldukça zor ve büyük bir sorumluluk gerektirir. Bu tür bir performansın başarısı ise tamamen yetenekli bir oyuncunun sahneye çıktığında sergilediği ustalığa bağlıdır.

Sahne tasarımıyla dikkat çeken oyun, geçmiş ile günümüz arasındaki zamansal bağı ve karakterizasyonu ustalıklı işleyerek yazarın düşüncesini açıkça ortaya koymaktadır. Şehit babası İhtiyar'ın anıları, fondaki kuklaların sunumuyla geçmişe dokunaklı geçişler sağlar. Yüzyıllar sonra "Bütün varlığımla bu topraklara bağlıyım" diyen Ağabeyim Ağa'nın Şuşa'ya dönüşü ise halkın manevi uyanışıyla yankılanmaktadır. 44 günlük Zafer tarihimize dair bazı anların, kukla tiyatrosu sahnesinde yeni, farklı ve ilgi çekici bir atmosferde hem eğlenceli hem de düşündürücü bir şekilde işlenmesi dikkat çekiciydi.

Finalde, uzun süredir sessiz kalan telefon çalar: Zafer Zili... Bu sessizliği, 1992'de şehit düşen oğlunun varisinden gelecek haberi heyecanla bekleyen Yaşlı Adam'ın sesi bozar. Onun ağzından dökülen "Zafer Zili" kelimeleri, sahnenin en güçlü anlarından birini oluşturur. "Sevgili Dede" sözcüğü ise ilk ve son kez duyulduğunda, Fikret Amirov'un müziği eşliğinde çok daha etkileyici ve anlamlı bir hale gelir. Oyunun, çocuk masallarının gizemli dünyasına uygun bir yapıda, hareketli süslemeler ve ilgi çekici bir kukla tekniğiyle sunulması en büyük avantajlarından biridir. Estetik açıdan özenle tasarlanmış sahnede, arka planda yer alan han kızı, yabancı bir toprağa uyum sağlamak zorlanan hârıbülbül, turna ve diğer unsurlar; vatan sevgisini, halkın gücüne olan inancı, cesaretini ve kararlılığını simgelemektedir.

Memmed Arif, "Dramaturgimize Bir Bakış" adlı makalesinde şunları yazmıştır: "En iyi oyun yazarının kutsal arzusu, eserinin sahnede uzun süre yaşamasıdır. Çağımızın olaylarını ve insanların anlatıyoruz; bu eserlerin günümüzün taleplerini karşılama gerekiyor" (Memmed, 1967, s. 193). "Zafer Zili" de bu eserlerden biridir.

3.3. Alegorik bir dille yazılan oyunlar

3.3.1. Güneşin Torunları

Gara Namazov, çocuk edebiyatı üzerine yaptığı araştırmada şunları yazıyor:

"Azerbaycan edebiyatında fabl-oyunun türünü ilk uygulayanlar Celil Memmedguluzade ve Abdulla Şaig'dir." (Kara, 2007, s. 402).

Edebiyatımızda bu geleneğin pek çok takipçisi bulunmaktadır. Bu tür oyunları Zahid Khalil'in eserlerinde de görmekteyiz. Dört perdelik "Güneşin Torunları" adlı mizahi oyunu, sembolik imgelerle doludur. Yazarın amacı, çocuklara eğlencenin yanı sıra derin anlamlı mesajlar vermektir. Bu oyunda, çeşitli nesne ve canlıları insanlara benzeterek çocukların ilgisini çekmeyi ve onlara ahlaki ve etik bilgiler sunmayı hedeflemektedir.

Eserin başkahramanı olan bilge Çırağ Nine, başkalarına doğru yolu gösteren bir sembol niteliği taşımakta ve aynı zamanda manevi bir ışığı temsil etmektedir. Oyun süresince torunu Lampacıg da giderek ön plana çıkar ve diğer karakterlere eğlenceli anlar yaşatarak anlatıya hareketlilik kazandırır. Eserdeki esprili karakterlerden biri olan Ütü ise her şeyi düzene koyma arzusu ile öne çıkar; ancak bu niteliği, zaman zaman onu mizahi durumlarla karşı karşıya getirir. Kırmızı Göz, ışığı sevmeyen korkak bir karakter olarak tasvir edilir ve karanlıkla aydınlığın zıtlığını temsil eder. Temizliği ve düzeni simgeleyen Fırça, her şeyi daha iyi ve güzel hale getirmeyi amaçlar. Ateş böceği imgesi ise ışığın ve umudun sembolüdür; küçük olsa da etkisi büyüktür. Oyunun komik ve ilgi çekici karakterlerinden biri olan Bay Fare, sürekli yiyecek arayışındadır. Eserdeki olumsuz karakterlerden biri, diğer karakterlere zarar vermeye çalışan kötü Ajinn'dir. Oyunun tek insan karakteri olan Hasan Usta, sorunların çözümüne yardımcı olarak hikâyenin merkezinde yer almaktadır.

Olaylar dört sahnede gelişmekte olup, her bir sahne, sembolik karakterler arasında geçen eğlenceli ve anlam yüklü diyaloglarla şekillenmektedir. Eser boyunca çocuklar, yalanların ve kötü niyetlerin ne kadar zararlı olduğunu; ışığın, bilginin ve saflığın ise hayatlarını nasıl daha anlamlı ve güzel kılabileceğini öğrenmektedirler. Zahid Khalil, bu çalışmasıyla çocukların eğitimine ve gelişimine önemli katkılarda bulunmayı hedeflemektedir. Köpek Kadın (ajinne) şöyle der:

“İnsanların çoğu açgözlü ve kötüdür. Bir altın parçası için istedikleri yere kendilerini atabilirler. Bakın, şimdiye kadar kaç kişi altın alabilmek için kendini bu şenlik ateşine attı. Bu insanlara çok üzülüyorum. Üzgün olduğumda, onların açgözlülüğünü gördüğümde, insanların dünyadaki en aptal yaratıklar olduğunu düşünüyorum. Zaten akıllı bir insan bir altın parçası için kendini ateşe atmaz” (Zahid, 2008c, s. 239).

Alegorik bir dille yazılan oyun, açgözlülüğü ve aşırı hırsı kınamaktadır. Eserin sonunda Çırağ Nine, çocuklara dostluğun ne kadar önemli olduğunu vurgular:

“Lampacıg gibi hayalperest olmayın. Arkadaşınızı takdir edin. Eğer bir dostunuz varsa, her zaman parlarsınız” (Zahid, 2008c, s. 239).

Masal öğeleriyle zenginleştirilmiş Güneşin Torunları, çocuklara sevgiyi ve iyiliğin kötülüğe galip gelmesini konu ediniyor. Bazen bilinen karakterlerin dramada, bazen de tamamen düzyazı bir eserin sahne versiyonunda yer aldığını görmek olağandır. "Güneşin Torunları", Zahid Khalil'in "Çıracık Nine'nin Hikâyeleri" adlı düzyazı eserinden alınan imge ve motiflerden esinlenmiştir. Bunu tasarlayan Fuzuli Askerli, şöyle yazmıştır:

“Yazar, kendi nesr eserini kullanarak özgün bir sahne eseri yaratmıştır. Sanatçı, oyunu tiyatro sahnesine uyarladığı için ek karakterler yaratmış ve hikayeleri biraz daha dinamik bir şekilde tasvir etmeye çalışmıştır” (Askerli, 2003, s. 145).

Metafor ve sembollerle zenginleştirilmiş çağdaş çocuk dramaları, derin ve anlamlı mesajlar taşır. Bu tür eserlerle tanışmak, çocukların hayatın çeşitli deneyimlerini daha iyi anlamalarına ve hissetmelerine yardımcı olur. Zahid Khalil'in "Lampacıg" adlı komedisinde de ışık, aşkın

sembolü ve güzelliğin timsali olarak sunulmaktadır. Bu, çocukların hayatlarını daha anlamlı ve zengin hale getirmeyi amaçlamaktadır.

“Genç okuyuculara yönelik yazılan eserlerde sembollerin kullanımında iki temel husus öne çıkar. Birincisi, semboller pedagojik ve eğitsel bir etkiye sahip olup, ahlaki ve didaktik bir nitelik taşır. İkincisi, sembolik imgeler ve kavramlar, yaşamın bazı nesne ve olayları hakkında bilgi verir ve okuyuculara toplumun ve doğanın pek çok eşsiz yönünü tanıtır” (Memmedova, 2017, s. 160).

Eserdeki Lambacıq, hem güzelliğiyle hem de ruhunun saflığıyla parlamaktadır.

"Lampacıq" oyunu, her ne kadar çocuklar için yazılmış olsa da yetişkinler için de değerli ve düşündürücü bir içerik sunmaktadır. Oyundaki her karakter, ışığın, sevginin, dostluğun ve samimiyetin farklı yönlerini temsil ediyor. Bu eser, çocuklara dostluğun ve işbirliğinin önemini eğlenceli bir şekilde anlatmaktadır. Zahid Khalil'in tiyatro oyunları, ulusal kimliği güçlendirmeyi ve çocuklara kültürel miraslarını tanıtmayı amaçlamaktadır. Eserlerde folklor, ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bu dramalarda ortaya konulan problemler, çocuklara zorluklarla başa çıkma yöntemlerini ve alternatif çözüm arayışlarını öğretirken, hayatlarında karşılaştıkları gerçek sorunlara daha bilinçli ve çözüm odaklı bir yaklaşım geliştirmelerini sağlamaktadır.

3.3.2. Yalancılar Ülkesinde Çarşı

"Yalancılar Ülkesinde Çarşı" adlı oyun, sözlü halk edebiyatı ile aldatmaca unsurlarını bir araya getiren bir eserdir. Ali, Veli ve Şirveli'nin yalanlar üzerine kurdukları diyaloglar, yanıltıcı ve komik ifadelerle doludur.

“- Veli: Sen Ali'sin, ben Veli'yim. Bu da bizim Şirvelimiz.

- Ali: Hadi yalan söyleyelim, yalan söyleyelim.

- Şirveli: Yalanlar, yalanlar, eski oyunlar” (Zahid, 2008b, s. 249).

Karakterlerin aktardığı aldatmacaların ve yalanların birbirleriyle nasıl bağlantılı olduğu açıkça görülüyor:

“- Veli: Horoza bindim, Kur'ı geçtim, yaba ile dovga içtim. Çok şılaş yedim, daha önce hiç bu kadar yalan söylememiştim.

- Dadaş Amca: Tencereyi ocağa astılar, tencereye gaz koydular. Gazın sapı kırılmıştı, tencerenin sapı sararmıştı” (Zahid, 2008b, s. 251).

“Oyunun sonunda baş karakterlerden Ali, salondaki çocuklara dönerek, Çocuklar, bu yalanları, siz yalancı olmayasınız diye söyledik. Dünyada yalandan daha kötü bir şey yoktur” (Zahid, 2008b, s. 262) der.

Oyun, okuyucuyu yalanın zararları konusunda bilinçlendirmeyi amaçlasa da bu tür açık bir uyarının etkisi, eserin gücünü bir nebze azaltabilir. Yazarın yalan söylemenin kötülüğünü vurgulamak için bu kadar net bir uyarıda bulunması, genç okuyucular tarafından hoş

karşılanmayabilir. Ancak oyun, çocuklara doğru ve dürüst olmanın önemini eğlenceli bir şekilde öğretmeye çalışıyor.

3.3.3. Toğrul ve Doğrul

Zahid Khalil'in oyunları, çocukların yaşamlarını kavrayabilmelerini sağlamak ve onları daha geniş bir dünyaya hazırlamak amacı güder. Bu dramalar, çocukların duygusal, sosyal ve zihinsel gelişimlerini destekler, dünyaya karşı tutumlarını şekillendirir ve gelecekte olumlu değerler kazanmalarına yardımcı olur. Yazar, çocuklara çeşitli ve modern bir dünyada ihtiyaç duyacakları becerileri öğretirken hem eğlenceli hem de eğitici bir yaklaşım benimser. "Toğrul ve Doğrul" adlı oyun, okul sahnesi için yazılmış bir eser olup ahlaki değerlere dayanmaktadır. Oyunun temel amacı, çocukların doğru yolu seçmelerine ve dürüstlüğü hayatlarındaki önemini anlamalarına yardımcı olmaktır. Oyunun ana konusu, adlarından da anlaşılacağı gibi dürüstlüğü ve doğruluğu sembolize eden Toğrul ve Doğrul adlı iki karakter etrafında şekillenmektedir. Çeşitli imtihanlardan geçerek her zor durumdan dürüstlikle çıkmayı başarırlar. Oyunun diğer önemli karakteri ise "İhtiyatli Adam"dır. Her kelimesini bir atasözüyle süslediği "Atasözleri Şehri"nde yaşamaktadır. "İhtiyatli Adam"ın kullandığı her atasözü, onun hayat tecrübesini ve sağduyulu düşünme yeteneğini yansıtır. Bu öğeler, oyunun ana fikrini pekiştirerek çocuklara doğru düşünme ve davranma konusunda öğretici tavsiyeler sunar.

Eserde lehçelerin kullanımı, anlatının gerçek yaşamla kurduğu bağı güçlendirmekte; masal öğelerinin zenginliği ise eserin öğretici etkisini pekiştirmektedir. Bu unsurların tümü, oyunun çocuk dünyasında daha kolay içselleştirilmesini mümkün kılar. Toğrul ile Doğrul'un yaşadıkları ise, masal dünyasından çıkmış mucizevi olaylar gibi betimlenerek eserin düşsel yönünü ön plana çıkarmaktadır.

Zahid Khalil, kısa öykülerinde olay örgüsünü öyle ustalıkla kurar ki ne olayların gerçekliğinden ne de karakterlerin canlılığından şüphe edersiniz. Yaşanan imgeler ve olaylar öylesine etkileyici bir biçimde anlatılır ki, yazarın kurguladığı "yalanlar" ile "gerçek" karşılaştırıldığında, ilginç bir şekilde, bu fantastik "yalanlar" gerçeğe daha inandırıcı gelir (Askerli, 2012, s. 24).

3.3.4. Allam-Kallam

"Allam-Kallam" (Zahid, 2008c, s. 209), Zahid Khalil'in çocuklar için yazdığı manzum bir tiyatro oyunudur. Eserde, ciddiyetsiz, güvenilmez, kavgacı, kurnaz ve hilekâr olan, verdiği sözleri asla tutmayan Allam-Kallam karakteri etrafında gelişen olaylar anlatılmaktadır. Karakterin ismi, kişiliğini yansıtır; bolca konuşan ancak hiçbir iş yapmayan biri olarak tasvir edilir. Başkalarına büyük vaatlerde bulunur, ancak bunları hiçbir zaman yerine getirmez. Oyunun baş karakterlerinden biri de çalışkan ve azimli bir adam olan Cütçü'dür. Zekâsı ve kararlılığı sayesinde kaplan, yılan ve diğer vahşi hayvanlar gibi güçlü yırtıcılara karşı üstünlük sağlar. Cütçünün hayatta kalma mücadelesi ve başarısı, çocuklar için değerli bir deneyim sunar.

Eserin temel amacı, çocuklara çalışkan olmanın, dürüstlüğün ve akıl gücüyle hayatta kalmanın önemini aşılaktır. Ancak, "Allam-Kallam" daha çok ibret verici bir yapıttır ve dramaturjik gücü açısından oldukça sınırlıdır.

3.3.5. Tembel Torunlar

Zahid Khalil'in "Tembel Torunlar" (Zahid, 2008c, s. 217) adlı oyunu, okul öğrencilerine yönelik yazılmıştır. Eser, bir büyükanne ile torunları Murad ve Busat'ın yanı sıra Avcı Pirim karakteri etrafında gelişen olayları konu alır. Oyunun ana teması, büyükanne'nin torunlarını doğru yola yönlendirme çabasıdır. Oyun boyunca büyükanne, torunlarının tembelliğini ve sorumsuzluğunu engellemeye çalışarak onlara çalışkanlık ve sorumluluk bilinci kazandırmak ister. Büyükanne'nin renkli dili, oyuna ayrı bir canlılık katarken, karakterini de belirgin şekilde ortaya koyar. Onun kullandığı atasözleri ve canlı anlatım tarzı, oyunu daha ilgi çekici ve sürükleyici hale getirirken, izleyicilere köy yaşamı ve aile değerleri hakkında önemli ipuçları sunar.

Yazar, yemek yemek dışında her konuda tembellik eden torunlarını, onların kendi diyalogları aracılığıyla eleştirerek karakterlerini gözler önüne serer. Oyun ilerledikçe Murad ve Busat değişim geçirerek daha sorumluluk sahibi ve çalışkan bireyler haline gelirler. Başlangıçta her şeyin hazır olmasını isteyen aşırı tembel çocuklar olmalarına rağmen, zamanla olgunlaşır ve bilinçlenirler. Hem eğlenceli hem de öğretici bir yapıya sahip olan oyun, izleyicilere önemli dersler sunar. Avcı Pirim karakteri ise doğa ve avcılık konusundaki bilgisiyle ön plana çıkar. Onun deneyimi ve bilgisi, yalnızca Murad ve Busat'a değil, genç okuyuculara da doğayı ve yaşamı daha iyi anlama konusunda rehberlik eder.

Büyükanne ile torunları arasındaki ilişki, onların değişim ve gelişimini gözler önüne sererken, aile değerlerine saygıyı ve doğa sevgisini de aşıyor. Bu bağlamda oyun, hem ilgi çekici hem de etkileyici bir anlatı sunuyor.

3.3.6. Dolaptaki Çocuk

Zahid Khalil'in "Dolaptaki Çocuk" (Zahid, 2008c, s. 210) adlı tiyatro oyununun en önemli özelliği, 4. sınıf öğrencisi Kamal'ın yazdığı şiir ve hikâyeler aracılığıyla sınıf arkadaşlarının kusurlarını adeta bir ayna gibi yansıtmasıdır. Kamal, keskin gözlem yeteneği ve yazı becerisiyle diğerlerinden ayrılır. Onun kaleme aldığı metinler, çocukların kendi davranışlarını ve karakterlerini daha iyi anlamalarına, böylece kendilerini geliştirmelerine yardımcı olur. "Dolaptaki Çocuk", çocukların ve gençlerin davranışlarını ele alan eğitici ve öğretici bir eser olarak; dostluk, dürüstlük, sorumluluk ve öz eleştiri gibi değerleri ön plana çıkarır.

4. Tartışma ve Sonuç

Zahid Khalil'in çocuklar ve gençler için kaleme aldığı dramatik eserler, Azerbaycan çocuk edebiyatında özgün bir yer edinmiş; bu alanda hem pedagojik hem de sanatsal açıdan dikkate değer katkılar sağlamıştır. Yazar, oyunlarında çocukların zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim evrelerini dikkate alarak, aile bağları, toplumsal sorumluluk, ahlaki değerler ve bireysel

gelişim gibi temel temaları işlemiştir. Özellikle sade ve anlaşılır dil kullanımı, çocukların metinle etkileşim kurmasını kolaylaştırmakta; masalsı ve sembolik öğeler aracılığıyla metinlere hem estetik hem de eğitici bir boyut kazandırılmaktadır.

Khalil'in eserlerinde dramatik yapı, yalnızca anlatı düzeyinde değil, aynı zamanda psikolojik derinlik ve sembolik anlam katmanları ile de desteklenmektedir. Bu yapı, çocuğun bilişsel ve duygusal algısına uygun biçimde inşa edilmiştir. Oyunlardaki karakter kurgusu ve olay örgüsü, yalnızca eğlendirici değil; düşündürücü, yönlendirici ve değer aşılmalı özellikler taşımaktadır.

Araştırmada incelenen on bir çocuk oyunu, Khalil'in yalnızca içeriksel olarak değil, biçimsel ve anlatımsal yönden de özgün bir yazar kimliği ortaya koyduğunu göstermektedir. Yazar, çocuk tiyatrosunu eğitsel bir alanın ötesine taşıyarak onu sanatsal ve düşünsel bir platform hâline dönüştürmüştür.

Zahid Khalil'in eserlerinde yer alan toplumsal eleştiriler, bireysel değerlerle iç içe işlenmiş, özellikle çocuklara yönelik bilinç kazandırma amacı gözetilmiştir. "Baba Ocağı" gibi oyunlarda, aile ve toplum ilişkileri, içsel çatışmalar ve ahlaki sorumluluk temaları ön plana çıkmakta, bu sayede çocukların sosyal farkındalık düzeyinin artması hedeflenmektedir.

Eserlerdeki sembolik anlatım, sadece kurguya estetik boyut katmakla kalmaz; aynı zamanda çocukların soyut düşünme becerilerini geliştirerek eleştirel bakış açısı kazanmalarına da katkı sunar. Bu durum, Khalil'in tiyatroyu eğitimsel bir araç olarak etkin bir şekilde kullandığını göstermektedir.

Yazarın bazı eserlerinde semboller belirli değerlerin taşıyıcısı olarak kullanılmıştır. Örneğin, "Küp" adlı oyun, fantastik ve gerçek unsurların dengeli kullanımıyla ahlaki mesajlar verirken, çocukların dünyayı oyun aracılığıyla sorgulamasını sağlar. "Akıl Kutusu" ise bilgi, bilgelik ve doğru karar verme temalarını öne çıkararak, düşünmeye sevk edici ve yön gösterici bir anlatım sunar. Teknolojinin ve bilginin doğru kullanımına dair verilen mesajlar, oyunun eğitici niteliğini güçlendirmektedir.

Son dönem eserlerinden biri olan "Zafer Zili", tarihsel ve çağdaş değerlerin bütünleştiği güçlü bir anlatı sunmaktadır. Oyun, geçmiş ile gelecek arasındaki kültürel bağı kurarken, sembolik imgeler aracılığıyla vatan sevgisi, birlik ve maneviyat gibi değerleri çocuklara aktarmaktadır.

Khalil'in dramaları, yalnızca çocukların değil, aynı zamanda yetişkinlerin de üzerinde düşünebileceği temalarla örülüdür. "Güneşin Torunları" adlı eserde olduğu gibi, fabl ve alegorik öğelerle ahlaki değerler işlenmekte, çocuklara dostluk, doğruluk ve hayatın anlamı gibi kavramlar sezdirilmektedir. Yazarın fabl türüne başvurması, metinlerin hem eğlenceli hem de öğretici olmasını sağlamaktadır.

Aynı şekilde, "Yalancılar Ülkesinde Çarşı" ve "Toğrul ve Doğrul" oyunlarında dürüstlük, doğruluk ve yalanın sonuçları gibi evrensel temalar işlenmiş; "Allam-Kallam" oyununda ise çalışkanlık ve güvenilirlik gibi değerlere vurgu yapılmıştır. Bu eserlerde sembolik yapılar,

çocukların gelişimsel özelliklerine uygun biçimde kurgulanarak, eğitici mesajların etkili biçimde aktarılmasını sağlamaktadır.

“Tembel Torunlar” ve “Dolaptaki Çocuk” gibi oyunlar ise çocuklara sorumluluk duygusunu kazandırmayı, toplumsal rollerini anlamalarını ve değerler sistemini tanımalarını amaçlamaktadır. Eğlenceli anlatım dili ve sürükleyici yapı sayesinde çocukların dikkatini çekerken, içerdiği mesajlarla onları düşünmeye yönlendirmektedir.

Zahid Khalil’in çocuk tiyatrosuna katkısı yalnızca edebî bir başarı değil, aynı zamanda eğitim ve değerler aktarımı bakımından da dikkate değerdir. Oyunları aracılığıyla çocukların empati becerilerini, ahlaki duyarlılıklarını ve toplumsal bilinçlerini geliştirici nitelikte bir yaklaşım sergileyen yazar, Azerbaycan çocuk edebiyatı içinde örnek alınması gereken bir dramatik üslup ortaya koymuştur.

5. Öneriler

1. Karşılaştırmalı Çalışmalar Yapılmalı: Zahid Khalil’in çocuk oyunları, Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetlerindeki çocuk tiyatrosu eserleriyle karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Bu tür çalışmalar, ortak kültürel temaların ve farklı anlatım biçimlerinin tespit edilmesine katkı sağlar.
2. Eğitim Ortamlarında Kullanımı Artırılmalı: Khalil’in çocuklar için yazdığı oyunlar, okul müfredatlarına ve drama derslerine entegre edilerek öğrencilerin hem sanatsal hem de ahlaki gelişimlerine katkı sunabilir.
3. Sahnelemeye Uygunluk Araştırılmalı: Eserlerin tiyatro sahnesinde uygulanabilirliği değerlendirilerek çocuk tiyatrosu repertuvarına kazandırılması sağlanabilir.
4. Disiplinlerarası Yaklaşımla İncelenmeli: Pedagoji, psikoloji ve edebiyat bilimleri gibi farklı disiplinlerin bakış açılarıyla Zahid Khalil’in eserleri yeniden analiz edilebilir. Bu sayede, eserlerin çok yönlü etkisi daha kapsamlı biçimde ortaya konabilir.

Yazar Katkı Oranları

Bu çalışma, tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışma Beyanı

Yazar, çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Etik Kurul İzin Bilgisi

Yazarların etik sorumlulukları başlığının 10. Maddesinde yer alan “Doküman analizi ile gerçekleştirilmiş çalışmalarda etik kurul onayına gerek yoktur.” bilgisinden hareketle araştırmanın etik kurul onay belgesi bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Askerli, F. (2003). *Sanatçının çocuk dünyası*. ADPU.
- Askerli, F. (2010). *Zahid Halil'in sanat dünyası*. ADPU Yayınevi.
- Askerli, F. (2012). *Büyülü dünyanın mimarı*. Pedagoji Üniversitesi Yayını.
- Memmed, A. (1967). *Seçilmiş eserler (Cilt I, 3 cilt halinde)*. Azerbaycan İlimler Akademisi Yayınevi.
- Memmedova, Ş. (2017). *Zahid Halil'in çocuk şiirinin sanatsal özellikleri*. ADPU Yayını.
- Namazov, K. (2007). *Azerbaycan çocuk edebiyatı*. Bakü Üniversitesi Yayınevi.
- Tahira, M. (1999). *20. yüzyıl Azerbaycan dramaturjisinin şiirselliği*. Elm.
- Zahid, H. (2008a). *Eserleri: Çocuk edebiyatının genel konuları (Cilt VI)*. ADÜ Yayınevi.
- Zahid, H. (2008b). *Eserleri: Gençlere yönelik şiirler, tiyatro oyunları, röportajlar ve anılar (Cilt V)*. ADÜ Yayınevi.
- Zahid, H. (2008c). *Eserleri: Oyunlar (Cilt VII)*. ADÜ Yayınevi.
- Zahid, H. (2021). *Demir Yumruk destanı*. Teas Press Yayınevi.

Extended Summary

1. Introduction

Children's dramaturgy is a very important field both artistically and pedagogically. This field, began to develop in Azerbaijan at the beginning of the 20th century, maintains its importance today. The development of children's dramaturgy is closely related to the general cultural and literary development of the country. The works written in this genre have a great impact on the spiritual development of children, the formation of their moral values, and the strengthening of their sense of attachment to culture. Children's dramaturgy is based on both classical and modern traditions. To analyse the features and importance of children's dramaturgy, the works of the famous Azerbaijani writer Zahid Khalil were selected for this study.

2. Method

The works of Zahid Khalil occupy an important place in Azerbaijani children's literature and for many years have had a positive impact on the comprehensive development, education, moral values, and general worldview of children.

Zahid Khalil, a very well-known name in poetry and prose, has been working in the field of dramaturgy since the 1980s. The author's children's and youth plays "Father's home", "Jug", "Sun's Grandchildren", "Lamp", "Box of Mind", "The Bell of Victory", "Bazaar in the Land of Liars", "Togrul and Dogrul", "Lazy Grandchildren", "The Boy in the Closet" and the verse play "Allam-Kallam" constitute the subject of the research. These works support the emotional and social evolution of children and have a significant impact on the development of thinking and imagination.

3. Findings, Discussion and Results

The more diverse and different the characters are, the more effective and convincing the work is. This depends on the accurate and complete expression of their individual characteristics, temperaments, natures and levels. As each character speaks in his/her own language, the reader can better understand that character and establish a stronger emotional connection with him/her. The language used in Zahid Khalil's plays is remarkable for its simplicity and clarity. This helps children and young people to better understand events, improve their communication skills and increase their self-confidence.

In modern children's dramas, it is common to see a combination of fantastic and realistic elements. This approach allows children to see both the fascinating and attractive aspects of the fantasy world and the realities they encounter in their daily lives. While fantastic elements stimulate the imagination, realistic elements help children understand the world better and give them a broader perspective. Zahid Khalil's play "Jug" is one of the examples that adopt this kind of approach.

Contemporary children's dramas, aim to be both entertaining and educational, evoke an interest in understanding the growing role of new technology and innovation. An example is the author's play "Box of Mind".

Zahid Khalil's play "The Bell of Victory" continues the ideas of his epic poem "Iron Fist". However, in this work, the epic-philosophical essence is replaced by a dramatic structure. The author's purpose is expressed through dramatic conflict and the inner world of the characters. In accordance with the requirements of the art of drama, artistic and psychological elements are intertwined with each other.

Zahid Khalil's theatre works, especially children's plays, have an important and unique place in Azerbaijani literature. The author often includes fairy tales and folklore elements in his works, making the stories more interesting and memorable. Dialect and local expressions contribute to a more vivid and realistic portrayal of the characters.

The poetic theatre play "Allam-Kallam" is a successful example of the beauty of Zahid Khalil's poetic language, attracting the attention of children and leaving a lasting impression on their memory.

Looking at the artistic features of Zahid Khalil's plays, it can be said that symbolic images have an important place. The author emphasizes values such as friendship, love and diligence through these images. He tries to add deeper meanings to his works by using allegory and metaphor. In most of his plays, didactic elements are at the forefront; he aims to teach moral values and correct behaviour to children. Dynamic scenes and recurring motifs increase the impact of the plays and attract children's attention. In addition, Zahid Khalil's plays also include humour and irony. In this way, moral values are conveyed in a fun and engaging way, and children's learning process becomes enjoyable.

In general, Zahid Khalil's dramaturgical works are characterized by heroic monologues and rich dialogues that guide the development of events. The characteristic situations created by dialogues, skilfully handled subtexts and dramatic conflicts in his works enable the audience and readers to analyse the events in more depth. These characteristics reveal that Zahid Khalil is an artist who can write skilfully in all genres and reflects his natural talent.

